

Сапак Н. В.,

канд. мистецтвознавства, доцент, професор
кафедри дизайну ВП «МФ КНУКіМ»,
м. Миколаїв

ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА ПІВДНЯ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МЕЦЕНАТСТВА

Актуальність проблеми. Розвиток меценатства на Півдні України найтісніше пов'язаний з історією краю, становленням промисловості і торгівлі, розвитком археології, організацією музеїв і виставок. Яскравіше діяльність меценатів позначилась в Одесі. Окремі визначні особистості зробили внесок в культуру Херсона і Миколаєва. Цей значний пласт в історії мистецтва Півдня досліджений в діяльності окремих постатей потребує узагальнення з метою створення цілісного уявлення про меценатство та його роль в культурі і мистецтві регіону на межі ХІХ-ХХ століть.

Аналіз основних джерел. Головними з теми є дослідження Л. Савицької, про художнє життя Одеси початку ХХ століття [9], матеріали В.Абрамова, про одеських меценатів І. Куріса [3], М. Кузнецова [4], О. Ганзена [2], О. Руссова [1], його дослідження колекції родини Толстих [5], стаття С. Лущика про одеського міського голову Г. Маразлі [8]. Статті А.Гедройца [6], Н. Сапак [10; 11] про громадську та благодійну діяльність князя М. Гедройца. Діяльність родини Аркасів, що мешкала в Миколаєві знайшла висвітлення в статі краєзнавця А. Сацького [12].

Мета дослідження полягає у розкритті головних аспектів діяльності меценатів на Півдні України, їх участі у роботі товариств красних мистецтв, організації музеїв і влаштуванні виставок, визначенні ролі їх приватних колекцій та музеїв в поширенні художнього життя регіону.

Рух меценатства на Півдні України сформувався в ХІХ столітті в Одесі, коли з припливом іноземного капіталу, контактами із столицями місто стає адміністративним центром краю. А завдяки заснуванню Одеського товариства історії та старожитностей (1839) і початком планомірного збирання та вивчення пам'яток місто стає значним культурним центром. Археологічні розвідки сприяли появі приватних колекцій. Зацікавленість збиранням зумовила розвиток торгівлі предметами матеріальної культури і мистецтва. Інтерес до мистецтва серед заможних верст та бажання його матеріальної підтримки сприяв появі значної кількості меценатів.

Особливого значення набула діяльність меценатів в Одеському товаристві красних мистецтв (1865). У його складі були майже всі представники аристократії та торгівельно-промислового капіталу міста, які вклали значні кошти в музейну та виставкову справи, матеріально підтримували талановиту молодь.

Багато пересувних виставок експонувались в будинках, що належали міському голові Одеси Г. Г. Маразлі (1831 – 1907). До 1905 року більшість виставок були розгорнуті в будинках мецената [8, 138]. Він брав активну участь у діяльності Одеського товариства красних мистецтв, багато років був його віце-президентом. Йому належить найбільший внесок у будівництво міської бібліотеки та музею Одеського товариства історії та старожитностей. Розуміючи необхідність створення художнього музею, меценат подарував місту на правах повної власності будинок на Софіївській вулиці.

У Миколаєві організація художнього музею відбулася завдяки князю М. А. Гедройцу (1848–1933) [6]. Його інтереси були пов'язані з популяризацією вітчизняного мистецтва шляхом організації музеїв та влаштування виставок. Вирішальним в його діяльності стало створення художнього музею В. Верещагіна (1914). З цією метою був організований Комітет з питань його створення (1910), який став основою Товариства красних мистецтв імені В. Верещагіна. Його головою було обрано М. Гедройца [10]. Майже водночас він брав участь у створенні музеїв в Катеринославі, Севастополі, Ялті, “Ділового двора” в Чугуєві. 1918 року меценат переїхав до Харкова і майже до смерті брав активну участь у роботі місцевих музеїв [10, 33].

Створення Херсонського музею (1912) також пов'язане з ім'ям М. Гедройца, але тут його діяльність полягала в комплектуванні колекції. Фундатором і директором музею був секретар губернського статистичного комітету археолог та історик В. І. Гошкевич (1860 – 1928). Під його керуванням здійснювались розкопки курганів, був зібраний археологічний матеріал. Протягом багатьох років учений збирав нумізматичну колекцію. Ці матеріали й стали початком музею старожитностей Херсонського краю. Йому ж належала ідея розмістити художню колекцію в музеї старожитностей [11, 123].

Характерною рисою діяльності більшості меценатів була їх захопленість колекціонуванням предметів мистецтва і археології. Як правило, колекції переростали в приватні музеї. З перших художніх зібрань Одеси була колекція графів Толстих, зібрана трьома поколіннями власників. Досліднику В. Абрамову вдалося скласти уявлення про одну з найбільших колекцій, що включала твори художників французької, італійської, нідерландської, російської та інших європейських шкіл. А також твори іконопису, предмети народного побуту. Відомі збирачі займались благодійністю. Так, М. Толстой – молодший подарував кілька творів публічній бібліотеці і майбутньому міському музею [5, 93-94]. 1896 року М. Толстой старший розпочав будівництво власної картинної галереї. Завершив будівництво споруди його син. Він же протягом двадцяти років займався поповненням зібрання, зробивши його доступним для ознайомлення і вивчення.

Збирачі розуміли своє завдання значно ширше, ніж просте захоплення і намагались зробити свої домашні музеї доступними для любителів і знавців мистецтва. Власником найбільшого одеського зібрання був заможний земле - і домовласник О. П. Руссов (1857 – 1908). Протягом двох років він був віце-

президентом Товариства красних мистецтв і спрямовував увагу на підтримку місцевим художникам. З цією метою було створено товариство допомоги художникам. Свою колекцію меценат почав збирати у 1880-х роках, купуючи здебільшого твори з виставок і безпосередньо у художників Петербурга, Москви, Одеси. Місцева преса неодноразово повідомляла про придбання ним творів І.Айвазовського, І.Рєпіна, І.Левітана, В.Верещагіна І.Шишкіна, М.Ге, Р.Судковського, одеських художників. У зібранні була колекція вітчизняних медалей, виробів із слонової кістки, срібла, фарфору, старовинних годинників, зброї, колекція мініатюри. На початку століття збирач на свій кошт побудував загальнодоступну галерею. Крім постійної експозиції, у спеціальному приміщенні пропонував організовувати виставки, концерти і аукціони. Після смерті мецената музей було закрито [1, 24].

Збиранням і популяризацією творів мистецтва займались одеські художники. Відомий художник М. Д. Кузнецов (1850–1929) син заможного херсонського поміщика, регулярно виїздив за кордон, для знайомства з сучасним мистецтвом. Не виключено, що початок зібранню був покладений у 1880-х рр., коли він жив у родовому маєтку Степанівці, під Одесою, де гостювали одеські художники. Тому перші роботи були подаровані господарю. В Одесі М. Кузнецов звів будинок майбутнього музею. У зібранні були роботи німецьких, англійських, голландських, іспанських художників і багато творів вітчизняного мистецтва. Зокрема твори І.Рєпіна, В.Серова, В. Васнецова, І. Левітана, В. Полєнова, І. Шишкіна, Р. Судковського, І. Похітонова. Галерея М. Кузнецова відіграла певну роль у творчості одеських художників.

Початок колекції одного із засновників Товариства красних мистецтв О. В. Ганзена (1876 – 1940) поклав його дід по батькові – Л.Ганзен, колишній саксонський генеральний консул в Одесі, та, почасти, дід по матері – художник І.Айвазовський. У Ганзенів була значна колекція творів вітчизняних та зарубіжних художників. Зібрання було започатковане на зламі століть, коли після років навчання в Петербурзькій академії художеств він навчався в Мюнхені і Берліні. У ці ж роки він займається створенням музею, купує твори І.Айвазовського, О.Борисова, І.Бродського, М.Врубеля, М.Рєріха, зарубіжних художників Рембрандта, К.Меньє, Т.Майєра, твори майстрів Відродження. Колекція налічувала майже чотириста картин. Для її розміщення художник надав один з своїх будинків. Однак музей так і не був відкритий. Причиною став переїзд Ганзена, у зв'язку з призначенням на службу в Морське міністерство [2, 27].

Величезна колекція з предметів, різних за часом, функціональним призначенням і видами мистецтва, належала І. І. Курісу (1840 – 1898), який в минулому очолював херсонське дворянство. У зібранні були книги з бібліотек “царських осіб і видатних людей”, історичні документи, перші видання творів О. Пушкіна, порцелянові вироби, картини Г. Гольбейна, А. Ван Дейка, Е. Мурильо, Ф. Буше. Його збиранням користувалися вчені для досліджень і

публікацій. Після смерті мецената зібрання успадкувала вдова, деякі роботи вона передала музею Товариства історії та старожитностей [3, 27].

Невеликі приватні зібрання Миколаєва мали здебільшого археологічні пам'ятки. Образотворче мистецтво представлене окремими творами чи добором незначної кількості речей, що відповідали інтересам власників, які не були колекціонерами в прямому розумінні.

Зібрання сім'ї Аркасів, було здобутком кількох поколінь цієї династії, відомої в Україні. Останній її власник – М. М. Аркас (1852 – 1909) – відомий діяч і популяризатор національної культури. З 1907 року й до кінця життя М. Аркас очолював засноване ним Миколаївське товариство “Просвіта”. На кошти М. Аркаса були побудовані і утримувались школи в селах Христофорівка та Стара Богданівка. Митець збирав пам'ятки матеріальної культури, твори народного мистецтва. Відомо, що в його міському будинку була невеличка колекція козацьких портретів, зібрання західноєвропейського фарфору, зброя та, головним чином, археологічні предмети античності [12, 21].

Колекція сім'ї мала кілька окремих зібрань. Основу її склали монети, пам'ятні медалі і жетони З. А. Аркаса (1793 – 1867), археолога-любителя, історика Чорноморського флоту, знавця античних старожитностей [12, 19]. Іншу частину колекції склали античні предмети, знайдені під час розкопок на землях аркасівських маєтків, частково – в Ольвії. Започаткував її М. А. Аркас (1816 – 1881). Він також досліджував відкриті в Ольвії залишки архітектурних споруд. Збирав М. Аркас документи, книги, карти, плани, пов'язані з історією заснування міст на землях Північного Причорномор'я. Значна частина колекції розміщена в Херсонському історичному музеї. Ряд предметів його спадкоємці передали 1914 року до історичного музею Миколаєва.

Висновки. Отже, меценатство на Півдні мало ряд характерних особливостей, зумовлених розвитком археології краю, інтересом до збирання творів мистецтва і старовини, найтіснішими культурними контактами з європейськими центрами, організацією значної кількості пересувних і місцевих виставок, створенням громадських і приватних музеїв. А зацікавленість представників великого капіталу розвитком культури сприяла створенню і діяльності Товариств красних мистецтв, їх тісному спілкуванню і дружбі з художниками.

Список використаної літератури:

1. Абрамов В. Желая принести посильную помощь родному искусству // Одесские деловые новости. – 1996. – № 22. – С.24.
2. Абрамов В. Загадка музея А.В.Ганзена // Одесские деловые новости. – 1996. – № 31. – С.27.
3. Абрамов В. Иван Ираклиевич Курис (1840-1898) // Одесские деловые новости. – 1996. – № 28. – С.27.

4. Абрамов В. «...Хорошие картины моя страсть» // Одесские деловые новости. – 1996. – № 25. – С.27.
5. Абрамов В.А. К вопросу о исторической реконструкции художественного собрания Толстых в Одессе // Страницы истории благотворительности в Одессе. К 100-летию вступления графа М.М. Толстого в должность попечителя Одесской городской публичной библиотеки: Материалы конференции. – Одесса: Друк, 2000. – С.86–98.
6. Гедройц А. Алая роза – символ молчания // Деловая жизнь. – 1999. – № 3. – С.18–19.
7. Де-Рибас А. Григорий Григорьевич Маразли // Де-Рибас А. Старая Одесса: Исторические очерки и воспоминания. – Одесса, [1913]. – С.345–355.
8. Лущик С.З. Домашний музей // Григорий Григорьевич Маразли – меценат и коллекционер: Зб. / Сост.: Л.В.Арюпина, О.М.Барковская, С.З.Лущик, Т.В.Щурова. – Одесса: ОКФА, 1995. – С. 129–144.
9. Савицька Л. Художнє життя Одеси на початку ХХ століття // Мистецтвознавство України: Зб. наук. пр. – К.: Спалах, 2000. – Вип.1. – С. 85–97.
10. Сапак Н.В. М.А.Гедройц в Миколаєві // Українська культура. – 2000. – № 9–10. – С. 32–33.
11. Сапак Н.В. З історії становлення художніх музеїв Півдня України // Питання культурології: Міжвідомчий зб. наук. ст. – К.: Видавничий центр КНУКіМ, 2002. – Вип. 18. – С. 120–127.
12. Сацкій А.Г. Коллекция древностей семьи Аркас // IV Миколаївська обласна краєзнавча конференція: Історія. Етнографія. Культура: Нові дослідження. – Миколаїв: Атол. – 2002. – С.18–21.

Сидоренко А.І.,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри інформаційної, бібліотечної та
архівної справи

ВП «Миколаївська філія КНУКіМ»,
м. Миколаїв

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ В СИСТЕМІ МІЖРІВНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ

Важливою складовою реформи освіти вищої школи, відповідно до Болонського процесу, є компетентісний підхід, який з стадії осмислення перейшов у стадію практичної реалізації. Особливе важливим це питання є для інформаційної сфери, трансформаційні процеси якої надзвичайно динамічні.

Зміни в освітній сфері країни потребують перегляду змісту, форм і методів підготовки фахівців інформаційної сфери, зокрема трансформації